

БРАСЛЕТИ V — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ VIII ст. ІЗ ПОЛТАВЩИНИ*: НОВІ ЗНАХІДКИ

Публікуються знахідки браслетів епохи раннього середньовіччя з Полтавщини, виявлені з початку 2000-х років. Визначено їхню типологічну належність і хронологію побутування, наведено аналогії.

Ключові слова: Полтавська область, пеньківська та колочинська культури, раннє середньовіччя, V—VIII ст., браслети.

Ювелірні вироби V—VIII ст. досить часто виявляли на теренах Дніпровського Лівобережжя і Середнього Подніпров'я (див. каталог: Приходнюк 1980, с. 127—140; 1998, с. 145—148; Корзухина 1996; Родинкова 1996). Протягом останнього часу археологічні дослідження слов'янських пам'яток епохи раннього середньовіччя на зазначеній території фактично не проводяться¹, а масштаби пограбувань археологічної спадщини мародерами просто вражають (Козак 2009)². Однак під час проведення археологічних розвідок і наглядних робіт за землевідведенням протягом останніх років на

території Полтавської обл. було виявлено незначну кількість прикрас V — початку VIII ст. Серед них знахідки браслетів із Шедієвого (2 екз.), Базалук та Солонців (рис. 1; 2). Саме їх аналізу й присвячено цю статтю.

Прикраси цієї категорії не надто висвітлені в науковій літературі. Їх комплексний аналіз було проведено в кількох публікаціях, присвячених браслетам загалом (Щеглова 1990, с. 170; Гавритухін, Щеглова 1996, с. 5), зокрема в дисертаційному дослідженні В.Є. Родінкової (Родинкова 2003)³, або за матеріалами конкретних пам'яток — Харівка (Приходнюк, Хардаєв 1998), Нікодимова (Родинкова, Седин 2004), Пастирське (Приходнюк 2005, с. 44—47). Нові знахідки розширюють наші уявлення про типологічне різноманіття прикрас та ареали їх поширення.

Браслети з Шедієвого

Знахідки епохи раннього середньовіччя були виявлені на пам'ятці в 2011 р. на краю мису другої тераси лівого берега р. Орель в уроч. Ігнатівка, навпроти с. Шедієве Лівенської сільради Новосанжарського р-ну Полтавської обл. Місцезнаходження тяжіє до виступу мису, висотою 5—7 м над рівнем заплави. На площі пам'ятки (70 × 160 м) виявлено матеріали пізньозарубинецького типу (Супруненко, Кулатова 2011, с. 326—327; Кулатова, Супруненко

¹ За останній час задокументованих знахідок слов'янських прикрас епохи раннього середньовіччя з території півдня Східної Європи (окрім Полтавської обл.) не так і багато. Це три знахідки з поселення Красний Городок 2 та близько 30 знахідок із Кривець 4 (Обломський 2011; 2012; 2012а; 2012б), три знахідки з Семилицького р-ну Воронезької обл. (Зиньковская 2012), що розташовуються у Подонні, одна знахідка з поселення Пени (Радюш 2010, фото VIII, 8), Курилівський (Родинкова 2010) та Суджа-Замостський (Кашкин, Родинкова 2010, с. 84—86; Родинкова 2012) скарби в Курській області, чотири знахідки з Брянської обл. (Щеглова 2004), одна знахідка з Ялівщини (Коваленко, Скороход, Терещенко 2009) та скарб поблизу с. Шевченкове (повідомлення В.Є. Родінкової) на Чернігівщині, знахідки з Колесників, Соколово, Погорілого 1 та 2 Зміївського р-ну (повідомлення В.В. Дідика) та з поселення Циркуни-13 (Буйнов, Сергєєв 2012, с. 11—13, рис. 3; 4) Харківської обл., знахідки з поселень Козаків Яр у Ходосівці (Готун та ін. 2014, с. 144—145) та Обухів 2 (Петраускас, Шишкін, Абашина 2011) на Київщині, чотири знахідки з Меджибіжа-Рибгоспа (Овчинников, Погорілець, Панікарський 2011) Хмельницької обл., шість знахідок із басейну Південного Бугу (Родинкова 2010а) та близько десяти знахідок з городища Плісонецько Львівської обл. (Филипчук 2010).

² Див. випуски «КСАН» (Бажан 2011; 2011а; 2012; 2012а; 2013; Бажан, Трошин 2013) чи «Платар. Колекція предметів старовини родини Платонових і Тарут. Каталог» (Левада 2004). З території Полтавської та Харківської областей (див. Сидоренко 2010, с. 58—59; Аксенов 2012, с. 33—37; Головка 2012, с. 105—107).

© Я.В. ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ, 2015

³ Висловлюю вдячність В.Є. Родінковій за можливість ознайомитися з неопублікованою дисертацією. Дослідницею виділено сім типів (на основі характеру оформлення кінців виробів), що поділяються на підтипи (виокремленні за орнаментациєю). У роботі використано саме класифікацію браслетів В.Є. Родінкової.

* Висловлюю щиру вдячність співробітникам Полтавського краєзнавчого музею Л.М. Луговій та І.С. Мельниковій за можливість ознайомитися з фондovими та експозиційними матеріалами, а також О.О. Щегловій, В.Є. Родінковій та І.О. Гавритухину за надані консультації та зауваження.

2013, с. 98), а також окремі фрагменти ліпної кераміки пенківської культури (Володарець-Урбанович, Супруненко, Кулатова 2012, с. 365–366).

Серед знахідок епохи раннього середньовіччя виявлено фрагменти двох браслетів.

1. Уламок литого з мідного сплаву браслета з потовщеним кінцем, що вкритий ближче до краю геометричним орнаментом із заглиблених ліній, перехрещеної навскісної сіточки та чотирма циркульними зображеннями, округлий у перетині. Довжина уламка — 6,5 см; розмір потовщеного кінця — 1,1 × 1,2 см; діаметр стрижня ближче до середини виробу — 0,7 см (рис. 2, 1). Інвентарний номер — ПКМ 87330, А 13150.

Браслет належить до Родінкова/тип II (з розширеними кінцями), підтипу орнаментованих (прикрашені гравіюванням з паралельних і перехресних ліній) (Родінкова, Седин 2004, с. 240).

Цей підтип представлений знахідками в Менському (рис. 3, 1, 2; Корзухіна 1996, с. 408, табл. 77, 2, 3; Приходнюк 2001, рис. 56, 3) та Суджа-Замостському (рис. 3, 16, 17; Кашкин, Родінкова 2010, с. 86, рис. 5) скарбах, у Старосіллі (рис. 3, 3; Лінка 1952, с. 46, табл. III, 7; Приходнюк 1980, рис. 44, 11), Ігрени-Підкові (рис. 3, 4; Приходнюк 1998, рис. 71, 4). Дещо різняться від них знахідки з Новоселиці (рис. 3, 5; Приходнюк 1990, с. 93, рис. 13, 3; 1998,

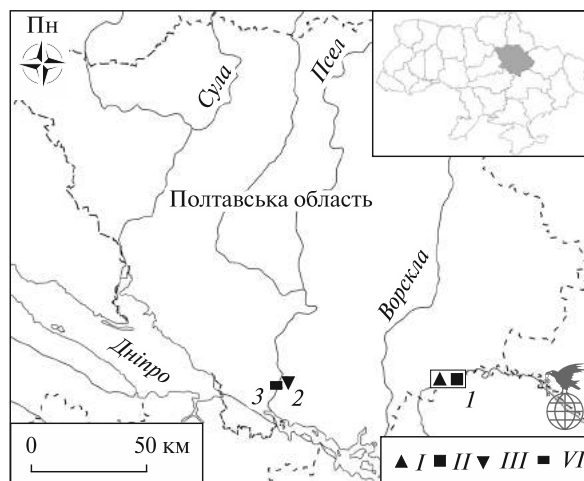


Рис. 1. Карта знахідок нових браслетів V — початку VIII ст. з Полтавщини: I — Родінкова/тип II; II — Родінкова/тип V / VI; III — типу гладких браслетів без декору; IV — Родінкова/тип V. Пам'ятки: 1 — Шедієве; 2 — Базалуки; 3 — Солонці

рис. 66, 7), з поховання біля Мохнача (рис. 3, 6, 7; Аксенов, Бабенко 1998, с. 116, рис. 3, 5, 6) та на могильнику Данчень, поховання 280 (рис. 3, 8; Рафалович 1986, с. 27, табл. XV, 3). У знахідках із Трубчевського скарбу (2 екз.) (рис. 3, 9, 10; Приходнюк, Падин, Тихонов 1996, с. 83, рис. 9, 4, 5) та з городища Великі Будки (1 екз.) (рис. 3, 11; Ильинская 1968, с. 60–61; Горюнов 1981, с. 106; Родінкова 1996, с. 157) не надто розширені кінці, прикрашені врізним лі-

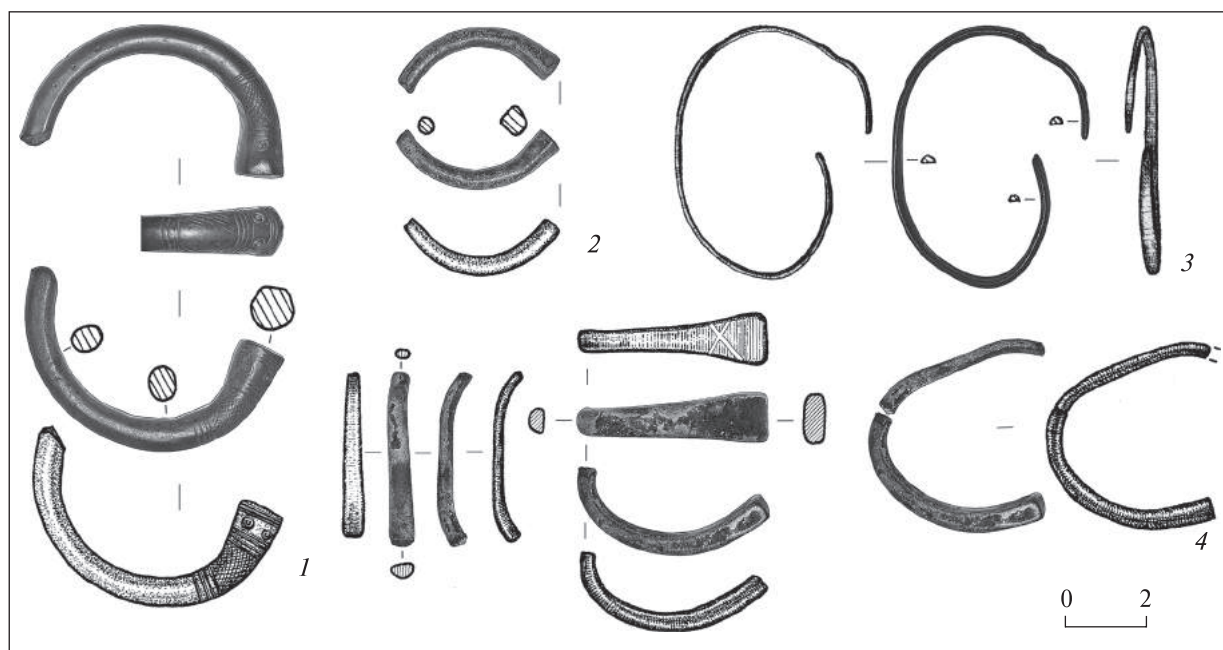


Рис. 2. Знахідки браслетів V — початку VIII ст. з території Полтавщини: 1, 2 — Шедієве; 3 — Базалуки; 4 — Солонці

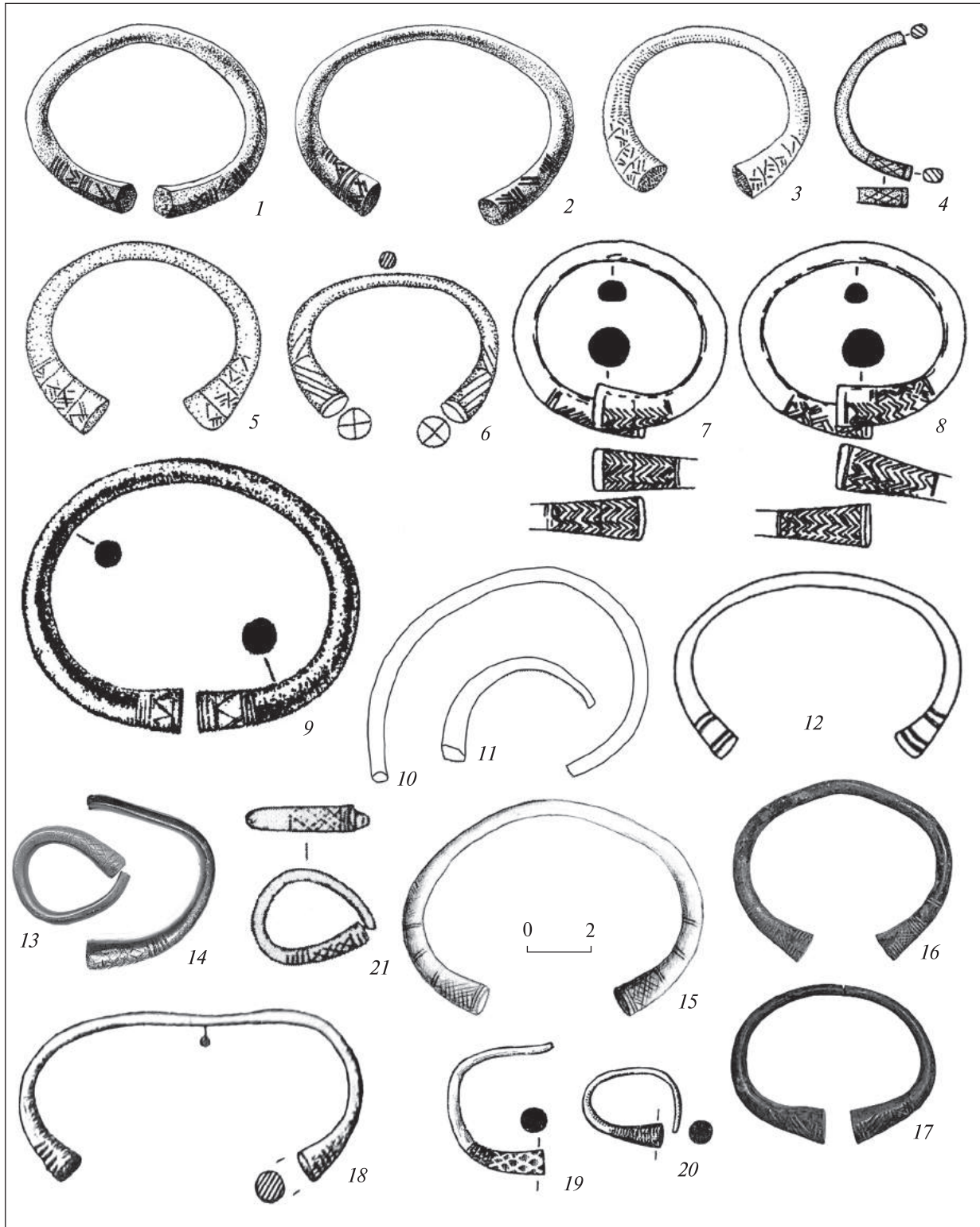


Рис. 3. Браслети Родінкова/тип II (з розширеними кінцями) та підтипу орнаментованих: 1, 2 — Мена; 3 — Старосілля; 4 — Мала Перещепина; 5 — Ігрень-Підкова, 6 — Новоселиця, 7, 8 — Мохнач, 9 — Данчень, 10, 11 — Трубчевськ; 12 — Великі Будки; 13, 14 — Кривець 4; 15 — Семилуцький район Воронежської області; 16, 17 — Суджа-Замостьє; 18–20 — Зимне, 21 — Красний Городок 2. 6 — без масштабу; 10, 11 — прорисовка за фото

нійним орнаментом. Їх В.Є. Родінкова також вважає приналежними до цього підтипу браслетів (Родінкова 2003, с. 75). Особливе місце, на думку дослідниці, займає фрагмент брас-

лета з Малої Перещепини (рис. 3, 12), у якого майже не розширені овальні (підпрямокутні із заокругленими кутами) в розрізі кінці, орнаментовані перехресними гравірованими лінія-

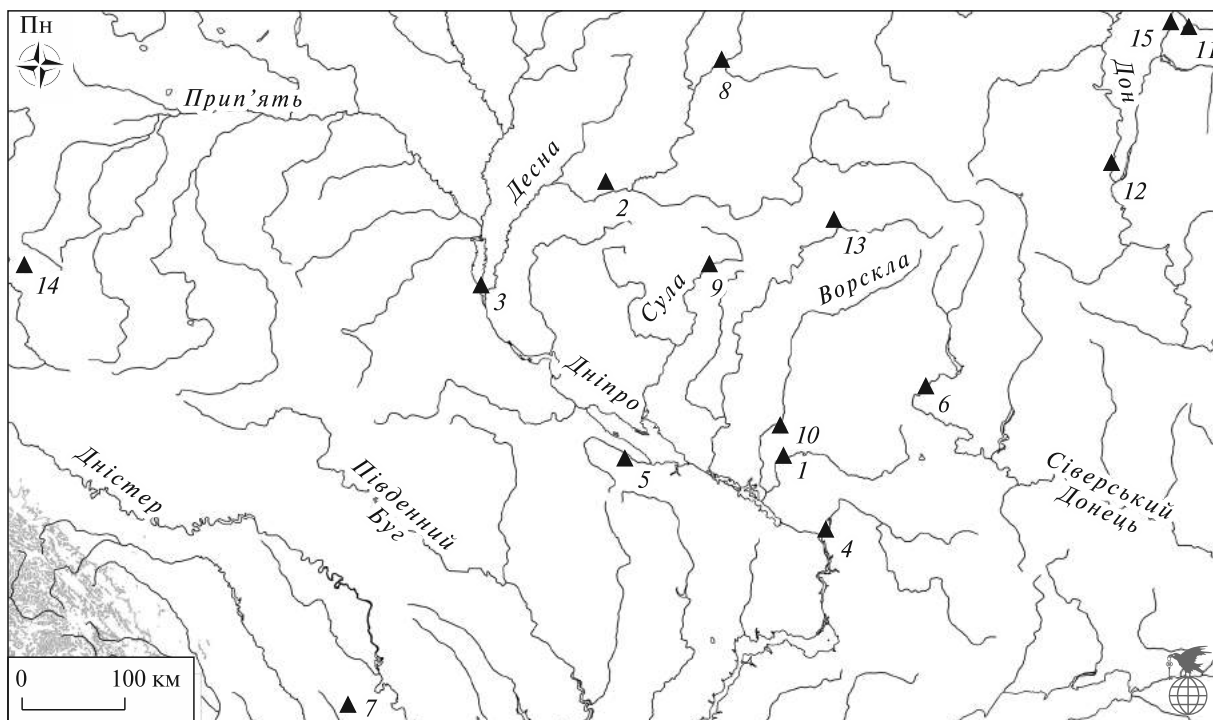


Рис. 4. Карта поширення браслетів Родінкова/тип II, підтипу орнаментованих. Пам'ятки: 1 — Шедієве; 2 — Мена; 3 — Старосілля; 4 — Ігрень-Підкова; 5 — Новоселиця; 6 — Мохнач; 7 — Данчень; 8 — Трубчевськ; 9 — Великі Будки; 10 — Мала Перещепина; 11 — Кривець 4; 12 — Семилуцький р-н; 13 — Суджа-Замостьє; 14 — Зимне; 15 — Красний Городок 2

ми (Левченко 1999, с. 167, рис. 4, 2). За характером орнаменту до браслетів цього типу близький ще один браслет з Менського скарбу, однак його потовщені кінці зроблені у формі багатогранника. Подібною є знахідка з Семилуцького р-ну Воронежської обл. (рис. 3, 15; Зиньковская 2012, с. 153, рис. 1, 3), але на ній відсутні циркульні заглиблення (рис. 3, 15). Два браслети з розширеними орнаментованими кінцями виявлені на поселенні Кривець 4 (рис. 3, 13, 14; Обломский 2012, с. 54) та один із Красного Городка 2 (рис. 3, 21; Обломский 2011, с. 56, рис. 3, 5) у Подонні. Три подібних браслета походять із городища Зимне (рис. 3, 18–20; Ауліх 1962, с. 100–102; 1972, с. 66–69, табл. XIII, 2, 6, 9).

Слід зазначити, що такі браслети широко розповсюджені в лісовій і лісостеповій зоні Європи (Родінкова, Седин 2004, с. 242, 244; Казанский 2011, с. 512; Михайлова 2014)⁴. Основний ареал таких знахідок за сучасними дослідженнями охоплює Середнє та Верхнє Подніпров'я, басейн Оки, правобережжя Верх-

ньої Волги та північно-західну частину Східної Європи (Левада, Михайлова 2012, с. 40).

І.Г. Розенфельдт називає такі знахідки «браслетами балтського типу» (Розенфельдт 1982, с. 84–85). З цим твердженням погоджується і М.М. Казанський (Казанский 1999, с. 406). Для Східної Литви вони є одним із найтипівіших видів прикрас (Ciglis 2001, P. 53). Подібні браслети рідко бувають у комплексах, які піддаються вузькому датуванню, особливо в лісовій зоні (Казанский 1999, с. 406; Левада, Михайлова 2012, с. 40–41). Такі вироби прийнято датувати досить широким проміжком V–VI ст. чи навіть третьою чвертю I тис. (Корзухина 1978, с. 35, табл. 12, 5–7; Михайлова 2003, с. 111, рис. 3, 5; Шмидт 2003, с. 82–83; Родінкова, Седин 2004, с. 244; Плавинський 2010, с. 242). Є.Л. Гороховський вважає, що подібні браслети виникли в кінці IV ст. під впливом круглодротяних браслетів з розширеними кінцями гунського часу (Гороховський 1982, с. 147).

На території Дніпровського Лівобережжя подібні браслети відомі серед старожитностей пізньоримського часу (Терпиловский 1984, с. 30; Левада 2010, с. 585–587, рис. 14; 15). Срібні браслети з масивними потовщеними кінцями Х.А. Моора датує V–VII ст. для Прибалтики. Автор зазначає, що срібні браслети

⁴ Для кочівницьких старожитностей подібні вироби не характерні. Виключення складають лише два орнаментованих браслети з розширеними кінцями, виявлені в похованні Морський Чулек (Комар 2006, рис. 51, 16; Засецкая, Казанский, Ахмедов, Минасян 2007, табл. III, 4, 5).

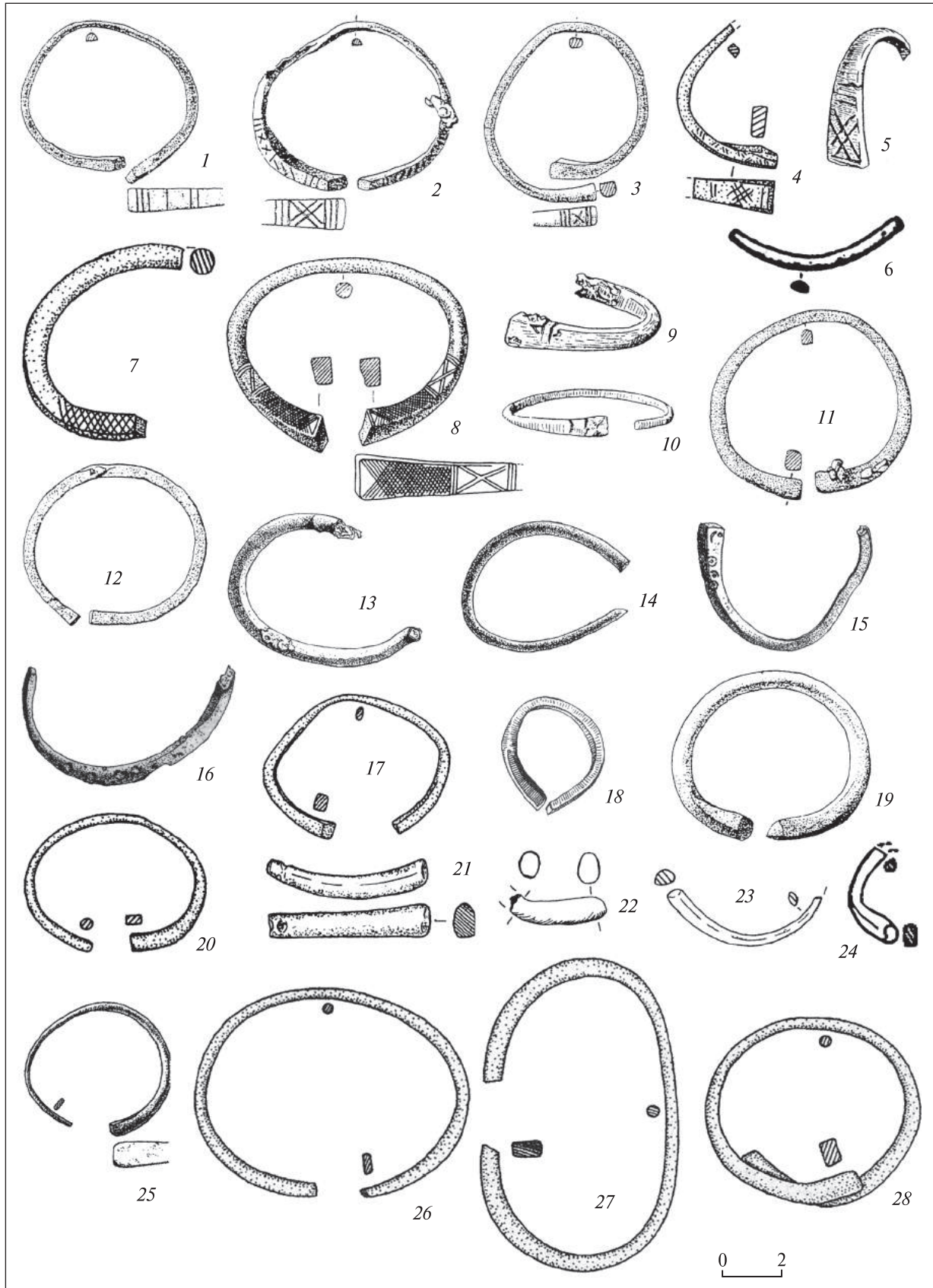


Рис. 5. Аналогії до другого браслета з Шедієвого. Родінкова/тип V підтип 2: 1–3 – Колосково; 4 – Ігрень-Подкова; 5 – Козіївка-Нова Одеса; 6 – Мартинівка. Родінкова/тип V підтип 3: 7 – Донецьке городище; 8 – Перше Цепляєво; 9, 10 – Козіївка-Нова Одеса; 11–16 – Колосково; 17 – Ігрень-Підкова; 18 – Козіївка-Нова Одеса. Родінкова/тип VII: 19 – Мєня; 20 – Волоське; 21 – Пронозівка; 22 – Великі Будки; 23 – Градизьк; 24 – Комарівка; 25 – Колосково; 26–28 – Харівка

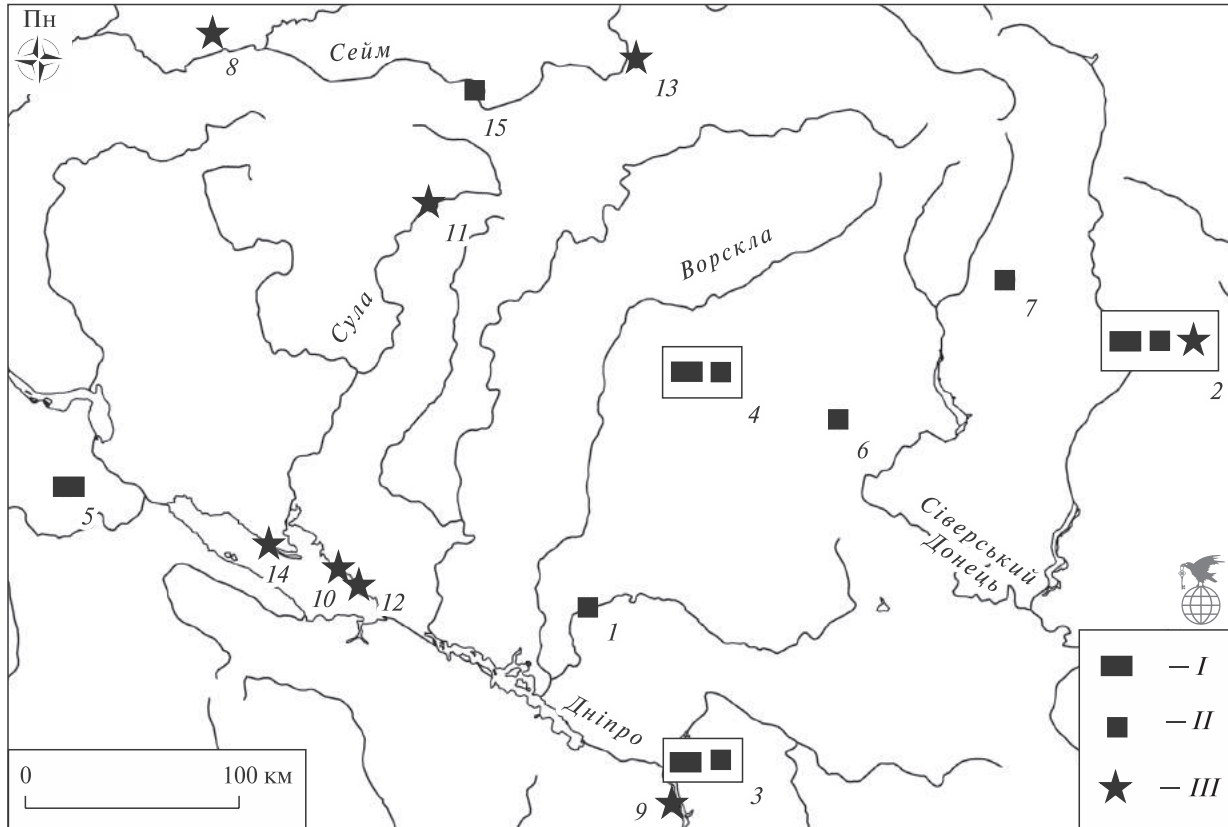


Рис. 6. Карта поширення браслетів Родінкова/тип V, підтип 2, Родінкова/тип V, підтип 3 та Родінкова/тип VII: I — Родінкова/тип V; підтип 2, II — Родінкова/тип V, підтип 3; III — Родінкова/тип VII. Пам'ятки: 1 — Шедієве; 2 — Колосково; 3 — Ігрень-Подкова; 4 — Козіївка-Нова Одеса; 5 — Мартинівка; 6 — Донецьке городище; 7 — Перше Цепляєво; 8 — Мєня; 9 — Волоське; 10 — Пронозівка; 11 — Великі Будки; 12 — Градизьк; 13 — Комарівка; 14 — хут. Миклашевський; 15 — Харівка

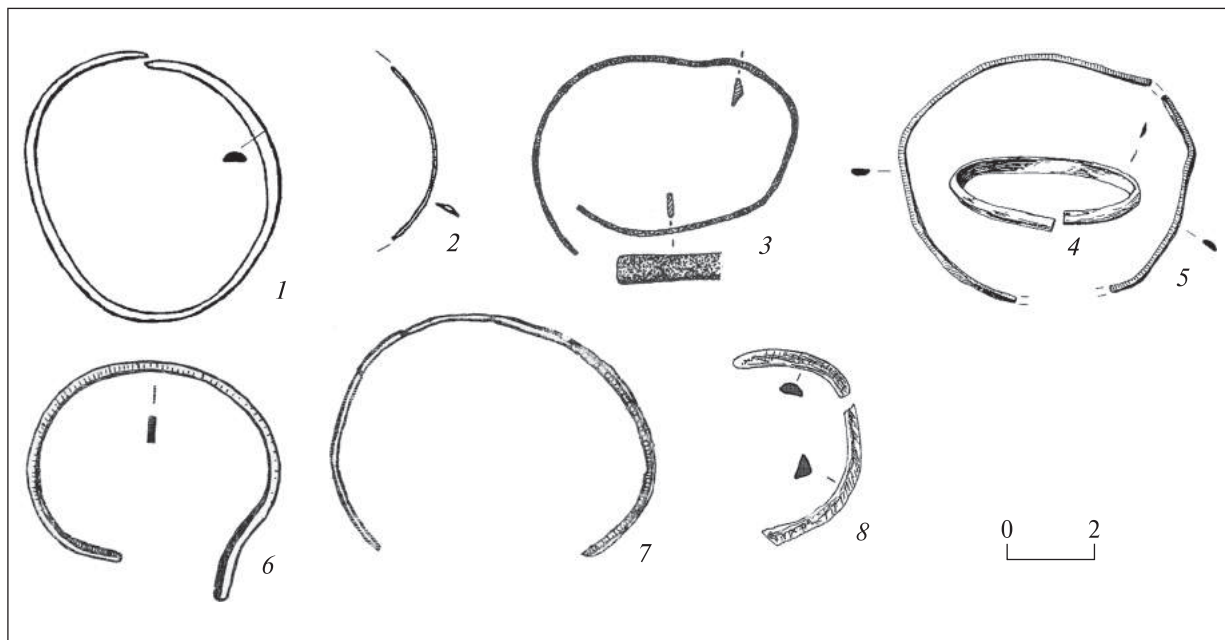


Рис. 7. Аналогії браслета із Базалуків: 1 — Клин Яр 3; 2 — Попово-Лежачі 4; 3 — Колосково; 4, 5 — Отмичі; 6, 7 — Зимне; 8 — Гриніно 2

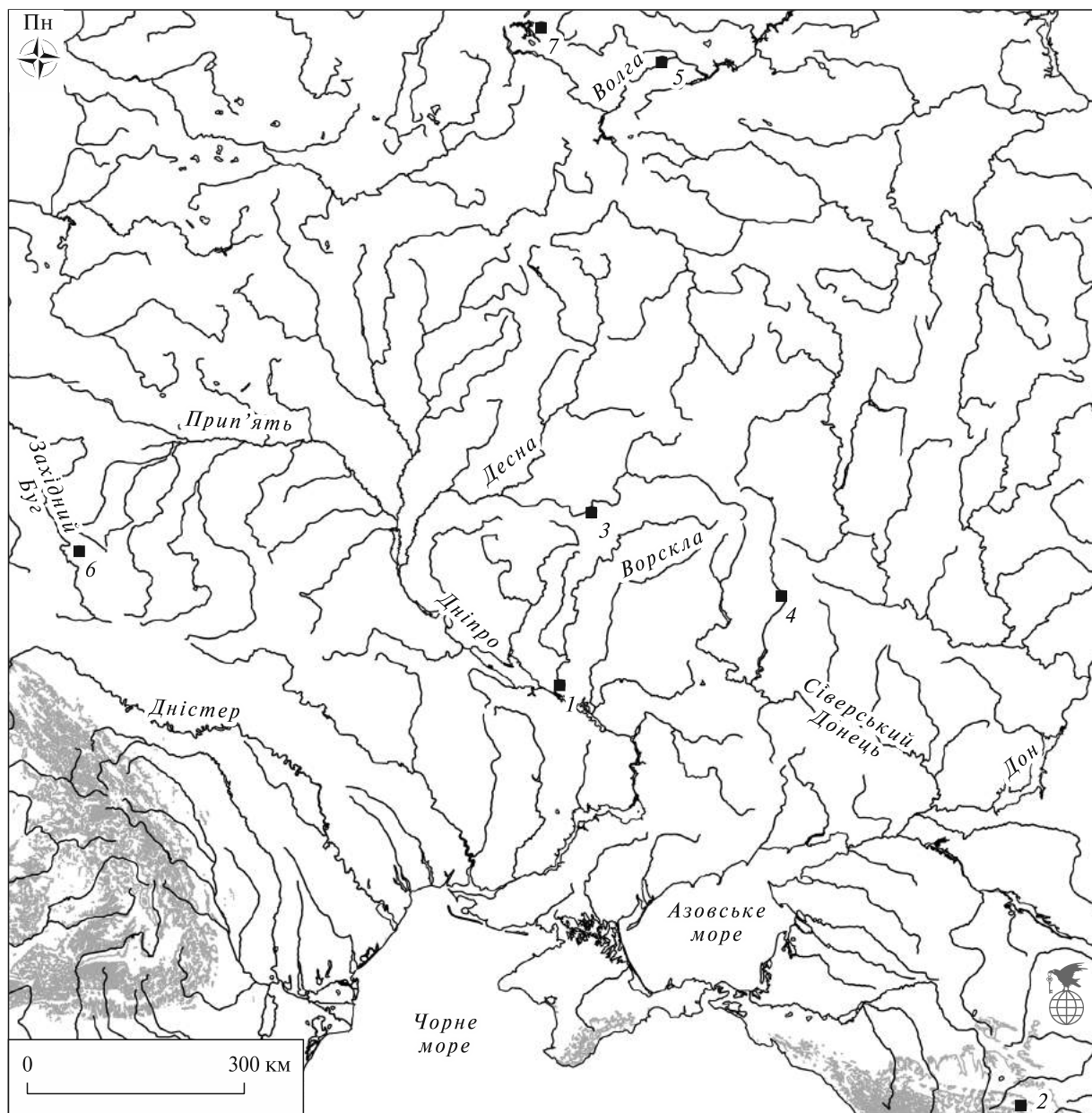


Рис. 8. Карта знахідок аналогій браслета з Базалуків: 1 — Базалуки; 2 — Клин Яр; 3 — Попово-Лежачі; 4 — Колосково; 5 — Отмичі; 6 — Зимне; 7 — Гриніно 2

з'являються в V ст., хоча раніше цей тип прикрас був представлений лише бронзовими виробами (Моора 1953, с. 112). На пам'ятках латгалів і селів подібні виробы датуються VI—VIII ст. або за Я. Цигльсом — другою половиною VII — початком VIII ст. (Ciglis 2001, р. 53, 57, fig. 4). Такі браслети трапляються в скарбах першої хронологічної групи за О.О. Щегловою (Щеглова 1990) та на пам'ятках пеньківської та колочинської культури.

Принаймні, для знахідок, які можна віднести до раннього середньовіччя, основний ареал — Дніпровське Лівобережжя у напрямку до верхів'я Дону (рис. 4).

2. Фрагмент браслета округлого в перетині посередині та з підтрапецієподібним у розрізі кінцем, з ледь помітним заглибленим орнаментом, литий. Довжина уламка — 4,0 см, середній діаметр перетину — 0,4 см (рис. 2, 2). Інвентарний номер — ПКМ 87331, А 13151.

Лише за двома ознаками (округлий перетин посередині виробу та підтрапецієподібні кінці) визначити, до якого типу належить виріб, точно не можна. Вірогідно, він належить до Родінкова/тип V (з розширеними кінцями, що мають чотирикутну форму), підтипу 2 (з потовщеними в порівнянні з основною частиною кінцями, прикрашеними паралельними, пере-

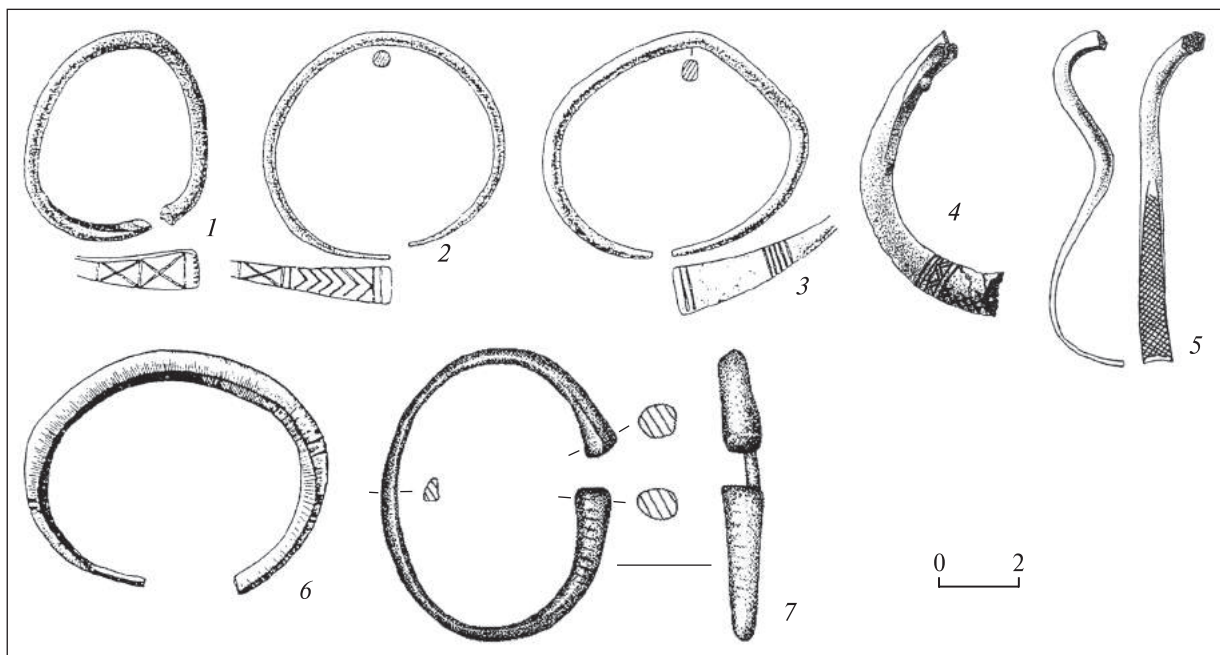


Рис. 9. Браслети Родінкова/тип V та підтипу 1: 1–5 — Колосково; 6 — Козіївка-Нова Одеса; 7 — Курилівка

хресними та зигзагоподібними гравірованими лініями) чи підтипу 3 (потовщеними кінцями, що в перетині наближаються до квадрату). Не виключено, що виріб належить до Родінкова/тип VII (з нечітко оформленими кінцями, що мають у перетині аморфну форму) (рис. 6; Родінкова 2003).

Тип Родінкова/V, підтип 2 включає такі прикраси: одну з Козіївсько-Новоодеського (Корзухина 1996, табл. 50, 9) та дві з Колосківського скарбів (рис. 5, 1, 2; Корзухина 1996, табл. 102, 1, 2), а також один браслет з Ігрень-Підкови (рис. 5, 4; Приходнюк 1998, рис. 71, 14) з потовщеними в порівнянні з основною частиною кінцями. Середня частина має сегментоподібну форму. До цієї ж групи належить ще один екземпляр з Колосківського скарбу (рис. 5, 3; Корзухина 1996, табл. 102, 4), один кінець якого прямокутний, а інший — сегментоподібний у розрізі, та фрагмент неорнаментованого браслета з Мартинівського скарбу (рис. 5, 6; Приходнюк, Шовкопляс, Ольговская, Струина 1991, с. 72–92; Корзухина 1996, табл. 16, 8).

Тип Родінкова/V, підтип 3 включає знахідки з Першого Цепляєвського скарбу (рис. 5, 8; Дьяченко 1978) та Донецького городища (рис. 5, 7; Приходнюк 1998, рис. 63, 4) з округлою середньою частиною, прикрашені своєрідним орнаментом. Також в Козіївсько-Новоодеському (рис. 5, 9, 10) скарбі зафіксовано ще два орнаментовані фрагменти браслетів (Корзухи-

на 1996, табл. 50, 12; 51, 5). Інші вироби цього підтипу — один з Ігрень-Підкови (рис. 5, 17; Приходнюк 1998, рис. 71, 16), два цілих і чотири фрагменти з Колосківського (рис. 5, 11–16) і один з Козіївсько-Новоодеського (рис. 5, 18) скарбів — неорнаментовані.

Уламок браслета з Козіївсько-Новоодеського скарбу (Корзухина 1996, табл. 50, 11) за В.Є. Родінковою може належати будь-якому з підтипів типу V.

Варто зазначити, що переважну більшість браслетів Родінкова/тип V виявлено в складі Козіївсько-Новоодеського та Колосківського скарбів і вони майже не відомі на пам'ятках і в комплексах поза межиріччям Ворскли та Сіверського Дінця.

Тип Родінкова/V представлений виробами з розширеними (потовщеними) кінцями. Вони вважаються характерними для східнобалтських старожитностей і поширені на території Литви. Датуються V–VII ст., рідше — більш вузько в межах VII ст. (Скворцов 2010, с. 89; 2010а, с. 101, табл. DCXIX, 3).

Не виключено, що аналогією до другого шедієвського браслета може бути знахідка з Волоського (рис. 5, 20; Приходнюк 1998, с. 156) та Комарівки (рис. 5, 24; Мельниковська, Симонович 1975, с. 85–87, рис. 1, 2; Родінкова 1996, с. 156), що належить до Родінкова/тип VII. Крім того, цей тип представлений знахідками з Колосківського (рис. 5, 25; Корзухина 1996, с. 418–420, табл. 99–105), Велико-

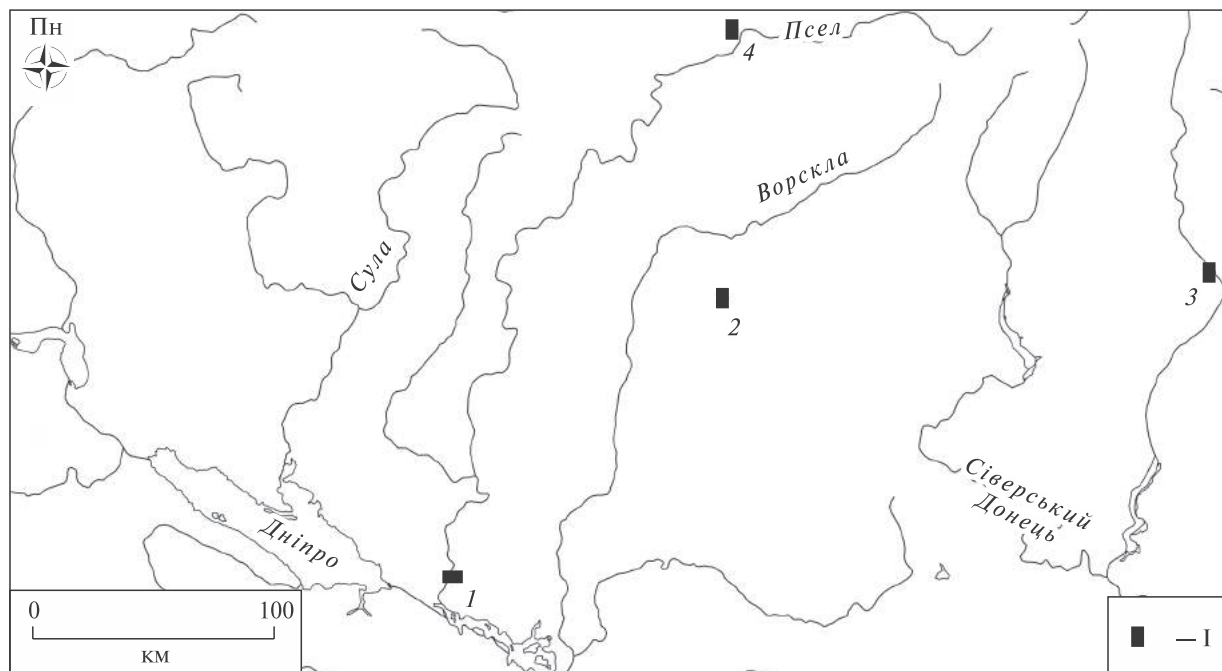


Рис. 10. Карта поширення браслетів типу Родінкова/V підтипу 1: 1 — типу Родінкова/V, підтип 1. Пам'ятки: 1 — Солонці; 2 — Козіївка-Нова Одеса; 3 — Колосково; 4 — Куриловка

будківського (рис. 5, 22; Горюнова 1987; 1992; Горюнова, Родінкова 1999, с. 173, рис. 48, 4), Менського (рис. 5, 19; Корзухина 1996, с. 408, табл. 77, 4) скарбів, із Градизька (рис. 5, 23; Левченко 2001, с. 26, рис. 1, 15), Пронозівки (рис. 5, 21; Левченко 2001, с. 26, рис. 1, 17) та два екземпляри з хут. Миклашевського (?) (Горюнов 1981, с. 130; Родінкова 1996, с. 159; Приходнюк 19986, с. 147)⁵.

Схожі до другого шедієвського браслети (принаймні три екземпляри) походять із Харківського скарбу, що належить до другої хронологічної групи скарбів (рис. 5, 26—28; Березовець 1952, с. 114, табл. IV; Приходнюк, Хардаєв 1998, с. 256, рис. 5, 1, 4, 8; Приходнюк 2005, рис. 72, 1, 4, 8).

Браслет із Базалук

Група курганів I розташована на невеликому підвищенні, край схилу в основі тераси р. Рудьки, на вододілі Базалуцько-Солонцівського болота й одного з рукавів колишнього русла, за 0,55 км на захід від північної околиці с. Базалук. За 70 м на південний схід від кургану 1, поблизу с. Базалуки було виявлено браслет.

⁵ За описом на поселенні біля оз. Бистрик місцевими жителями було виявлено на глибині 0,4 м два срібні браслети з потовщеними кінцями. В тексті не зазначено чи були кінці орнаментовані (Кучера 1959, арк. 44—45).

Виріб виготовлений з сегментоподібного у перетині, сплющеного з внутрішнього боку мідного дроту, з одним незначно розклепанним, іншим — звуженим кінцями, краї яких прямо обрубані. Кінці браслета розімкнені, дещо розведені один від одного. Ззовні відсутні будь-які орнаментальні елементи. Розміри овального у плані браслета (рис. 2, 3) становлять — 4,3 × 6,2 см, ширина дроту — 0,15—0,30 см, товщина — 0,15—0,20 см (Супруненко, Шерстюк 2011, с. 217). Інвентарний номер — ПКМ 86171, А 12955.

Ряд дослідників вказують на те, що подібні браслети характерні для старожитностей I та II тис. (Седова 1981, с. 94; Мьц 1983; 1987; Мьц, Лысенко, Шукин 2006, с. 135; Исланова 2008, с. 21; Мастыкова 2009, с. 67).

Під час вибору аналогій було використано, перш за все, ознаку сегментованості в перетині виробу (хоча ця ознака не завжди зазначена як в описах, так і на зображеннях подібних браслетів).

Аналогічний виріб виявлено на Кавказі на могильнику Клинь Яр 3, у катакомбі 2 (рис. 7, 1; 8), він належить до типу гладких браслетів без декору за класифікацією А.В. Мастикової (Флеров 2000, с. 33—34, рис. 6; 28; 29; Мастыкова 2009, с. 66—67, рис. 53, 2, кат. 5.6).

Із балтського середовища походять два таких вироби з городища Отмичі (рис. 7, 4, 5; Исланова 2008, с. 21, рис. 59, 4, 5) та один із

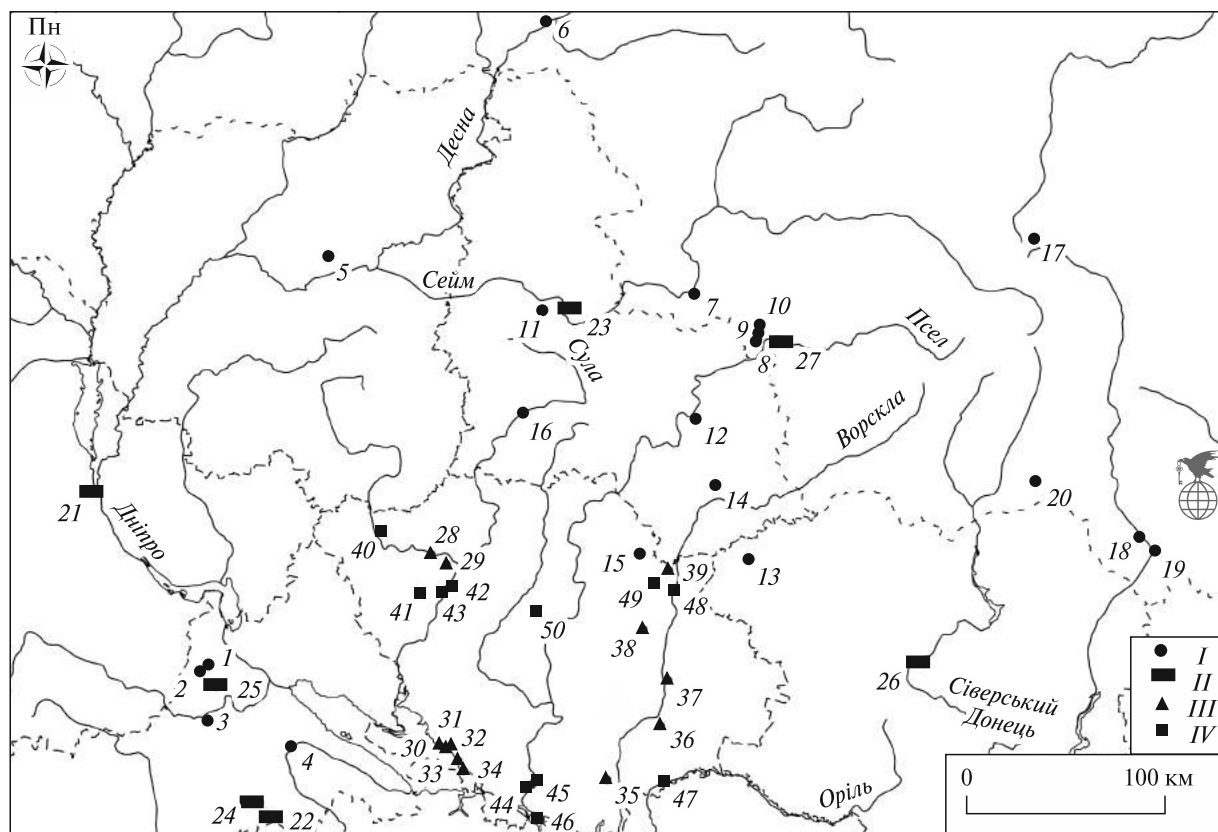


Рис. 11. Поширення скарбів I та II групи за О.О. Щегловою (Щеглова 1999, рис. 1; Родинкова 2012а, рис. 1) та знахідки прикрас VI–VII ст. з території Полтавщини: I – скарби першої хронологічної групи; II – другої хронологічної групи; III – знахідки прикрас VI–VII ст.; IV – нові знахідки прикрас V–VIII ст. Скарби першої хронологічної групи: 1 – Мартинівка; 2 – Малий Ржавець; 3 – Вільховчик; 4 – Хацки; 5 – Мена; 6 – Трубчевськ; 7 – Гапоново; 8 – Суджа; 9 – Суджа–Замостьє; 10 – Курилівка; 11 – Шевченкове; 12 – Нижня Сироватка; 13 – Козіївка–Нова Одеса; 14 – Смородино; 15 – Блажки; 16 – Великі Будки; 17 – Угли; 18 – Колосково; 19 – Валуйки; 20 – Перше Цепляєво; Скарби другої хронологічної групи: 21 – Київ; 22 – Пастирське; 23 – Харівка; 24 – Самгородок; 25 – Вороб’ївка; 26 – Зайцівка; 27 – Уланок (Щеглова 2012); Знахідки прикрас VI–VII ст.: 28 – Постав-Муки (Авенариус 1896); 29 – Хитці (Горюнов 1981); 30 – Пронозівка (Левченко 2001а); 31 – Кагамлик (Левченко 2001а; Кракало 2002); 32 – Васківка (Кракало 2002); 33 – Градизьк (Левченко 2001а; Кракало 2002; Гавритухін 2001); 34 – Максимівка (Левченко 2001б); 35 – Тахтайка (Корзухина 1996); 36 – Мала Перешепина (Левченко, 1999); 37 – Макухівка (Соколова, Супруненко 1997); 38 – Василівка (Щербань 2000); 39 – Більське городище (Шрамко 1980); Нові знахідки прикрас V–VIII ст.: 40 – Харківці (Головка 2012); 41 – Малий В’язівок (Володарець-Урбанович, Сидоренко 2012); 42 – Піски (Сидоренко, Володарець-Урбанович 2012); 43 – Засулля-Мгар (Супруненко 2012); 44 – Солонці (Супруненко 2013); 45 – Базалуки (Супруненко, Шерстюк 2011); 46 – Павлівка (Супруненко, Мироненко, Лямкін, Сидоренко 2008); 47 – Шедієво (Володарець-Урбанович, Супруненко, Кулатова 2012); 48 – Глинське 4 (Шерстюк 2007); 49 – Батьки (Супруненко, Тітков 2012); 50 – Ковалі

могильника Гриніно 2 (рис. 7, 8; 8; Исланова 2012, с. 27, рис. 79, 12).

Серед слов’янських старожитностей подібний фрагмент браслета (рис. 7, 2) виявлений на поселенні київської культури Попово-Лежачі 4 (Обломский, Радюш 2007, с. 37, рис. 72, б). Браслет з підтрикутною середньою частиною, однак з прямокутними в розрізі кінцями виявлений у Колосківському скарбі (рис. 7, 3; Корзухина 1996, табл. 103, 5). Останній належить до Родинкова/тип VI, підтипу неорнаментованих. Серед виробів з городища Зимне є два браслети (рис. 7, 6, 7; 8) виготовлені з прямокутної пластини, однак у перетині

вони прямокутні чи трохи опуклі (Ауліх 1972, с. 70, табл. XIII, 15, 16).

Браслет із Солонців

У південній полі кургану групи IV, розташованих над краєм незначного вигину схилу тераси лівого берега старого русла р. Рудьки, під час обстеження у 2013 р. виявлено два уламки браслета⁶.

⁶ Висловлюю вдячність О.Б. Супруненку за можливість опублікувати знахідку. На момент опрацювання вона ще не отримала інвентарного музейного номеру.

Це литий браслет з масивним сплосченим, а також прямо зрізаним краєм (рис. 2, 4). На кінці ледь помітні дві перехресні лінії. Довжина уламків — 4,3 і 4,6 см, перетин — від 0,20 × 0,35 до 0,5 × 1,2 см, реконструйований розмір браслета — 4,5 × 8,0—8,5 см (Супруненко 2013, акр. 22).

Виріб належить до Родінкова/тип V, можливо, до першого чи другого підтипу.

Тип Родінкова/V, підтип 1 представлений п'ятьма знахідками з Колосківського скарбу (три цілих і два фрагменти) (рис. 9, 1—5) з потовщеними кінцями, прикрашеними паралельними, перехресними та зигзагоподібними лініями (Корзухина 1996, с. 419, табл. 102, 3, 8, 9). У всіх перерахованих виробих середня частина має в перетині неправильну округлу форму. Ймовірно, до цього ж підтипу належить одна знахідка з Козіївсько-Новоодеського скарбу (рис. 9, 6) з масивною середньою частиною та потовщеними кінцями (Корзухина 1996, с. 398, табл. 50, 14) та один з виробів Курилівського скарбу (рис. 9, 7; Родінкова 2010, с. 86, рис. 2, 2)⁷.

Тип Родінкова/V, підтип 2 був детально описаний під час розгляду другого браслета з Шедієвого. Слід відмітити, що найближчі аналогії як за формою, так і за орнаментациєю (рис. 5, 5) походять із Козіївсько-Новоодеського скарбу (Корзухина 1996, табл. 50, 9).

* * *

Складно визначити, елементом жіночого чи чоловічого вбрання ранніх слов'ян були

⁷ Знахідка браслета (Баран 1988, с. 23, рис. 12, 13) з поселення Рашків III із культурного шару також може належати до цього підтипу. Однак центральна частина цього виробу виготовлена з тонкого дроту.

браслети. За аналогіями з Криму (Хайредінова 1997, с. 88; 1999, с. 343; 1999а, с. 209—210; 2002, с. 43—44; 2002а, с. 62—64; Стоянова 2011, с. 125), Кавказу (Мастыкова 2009, с. 66—70) та за матеріалами поховання 280 у Данчехах (Рафалович 1986, табл. XIV, XV; Щеглова 1999, рис. 6) та Мохначі (Аксенов, Бабенко 1998; Щеглова 1999, рис. 7) відомо, що вони склали елемент жіночого вбрання, два поховання із Рябівки (поховання 1 та 4) із знахідками браслетів належали дітям 5,5 та 12,5 років (Обломский, Терпиловский 2001, с. 11—12, рис. 9). Однак, за матеріалами поховань із балтських (Приходнюк, Хардаев 1998; Родінкова 2008; Гопкало, Шульце 2014) та фіноугорських (Ахмедов 2007; 2010; Белоцерковская 2007) культур, вони відомі і в чоловічих похованнях.

Таким чином, майже всі прикраси, виявлені протягом останніх років на Полтавщині, мають аналогії серед прикрас кола «старожитностей анти» — в основному, першої хронологічної групи за О.О. Щегловою. Зокрема, нові пункти виявлені в середині півкола, що утворюють скарби першої і другої хронологічної групи (Гавритухин, Обломский 1996, рис. 1; Обломский 2007, с. 3—12). Однак ці знахідки виявлені в тих мікрорегіонах, де вже були відомі прикраси VI—VIII ст. (рис. 11).

Випадіння скарбів першої хронологічної групи припадає на період другої — третьої чверті VII ст. (Гавритухин, Обломский 1996, с. 95; Родінкова 2012, с. 153, 157—158), а формування самого убору відбулося дещо раніше — наприкінці VI — на початку VII ст. (Гавритухин, Обломский 1996, с. 146). Отже, і датування більшості цих знахідок не виходить за ці межі.

Авенариус М.П. Постапмукские курганы // ЗРАО. — СПб., 1896. — Т. VIII. — 1—2. — С. 178—185.

Аксенов В.С., Бабенко Л.И. Погребение VI—VII века н. э. у села Мохнач // РА. — 1998. — № 3. — С. 111—122.

Ауліх В.В. Металеві пряжки та прикраси з верхнього горизонту городища в с. Зимно Волинської області // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття та Волині. — К., 1962. — Вип. 4. — С. 92—105.

Ауліх В.В. Зимнівське городище — слов'янська пам'ятка VI—VII ст. н. е. в Західній Волині. — К., 1972.

Ахмедов И.Р. Инвентарь мужских погребений // Восточная Европа в середине I тыс. н. э. — М., 2007. — С. 137—185. — (РСМ. — 9).

Ахметов И.Р. Проблема «финального» периода культуры рязано-окских финнов (к современному состоянию вопроса) // Археология Восточной Европы в I тысячелетии н. э. Проблемы и материалы. — М., 2010. — С. 7—34. — (РСМ — 13).

Бажан И.А. Двухпластинчатые, пальчатые и зооантропоморфные фибулы из «случайных» находок на территории Восточной Европы 2009—2011 гг. Часть 2. — М., 2011. — 3. — (КСАН).

Бажан И.А. Двухпластинчатые, пальчатые и зооантропоморфные фибулы из «случайных» находок на территории Восточной Европы 2009—2011 гг. Часть 2. — М., 2011а. — 6. — (КСАН).

Бажан И.А. Ойум (готская Ацјом, «речная область», «страна вод») Часть 1. — М., 2012. — 4. — (КСАН).

Бажан И.А. Двухпластинчатые, пальчатые и зооантропоморфные фибулы из «случайных» находок на территории Восточной Европы 2009—2012 гг. Часть 3. — М., 2012а. — 7. — (КСАН).

- Бажан И.А.* Двухпластинчатые, пальчатые и зоантропоморфные фибулы из «случайных» находок на территории Восточной Европы 2009—2013 гг. Часть 4. — М., 2013. — 8. — (КСАН).
- Бажан И.А., Трошин А.Н.* Варварские эмали Восточной Европы. Часть первая: Треугольные фибулы и цепи (из случайных находок). — М., 2013. — 5—1. — (КСАН).
- Баран В.Д.* Пражская культура Поднестровья (по материалам поселений у с. Рашков). — К., 1988.
- Белоцерковская И.В.* Инвентарь женских погребений // Восточная Европа в середине I тыс. н. э. — М., 2007. — С. 186—212. — (РСМ. — 9).
- Березовец Д.Т.* Харівський скарб // Археологія. — 1952. — VI. — С. 109—119.
- Буйнов Ю.В., Сергеев М.А.* Матеріали доби бронзи та раннього середньовіччя з поселення Циркуни-13 на Харківщині // Вісник Харківського університету імені В.Н. Каразіна. — 2012. — Вип. 45. — С. 8—17.
- Володарець-Урбанович Я.В., Сидоренко О.В.* Антропоморфна фібула з Малого В'язівка в Нижньому Посуллі // Полтавський краєзнавчий музей: Збірник наукових статей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. — Полтава, 2012. — VII. — С. 203—206.
- Володарець-Урбанович Я.В., Супруненко О.Б., Кулатова І.М.* Знахідки з Нижнього Поорілля // АДУ 2011. — К.; Луцьк, 2012. — С. 365—366.
- Гавритухін І.О.* Нові пальчасті фібули з околиць Градицька на Полтавщині // АЛЛУ. — 2001. — № 1. — С. 29—31.
- Гавритухин И.О., Обломский А.М.* Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст. — М., 1996. — (РСМ. — 3).
- Гавритухин И.О., Щеглова О.А.* Комплектность клада и реконструкция гарнитур. Группы днепровских раннесредневековых кладов // Гавритухин И.О., Обломский А.М. Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст. — М., 1996. — С. 47—57. — (РСМ — 3).
- Головко І.В.* Знахідки VI—VII ст. в середній течії р. Удаю // Старожитності Лівобережного Подніпров'я — 2012. — К.; Полтава, 2012. — С. 102—110.
- Гонкало О.В., Шульцце Э.* Современные тенденции изучения костюма народов европейского Барбарикума периода поздней античности // Археологія і давня історія України. Археологія: можливості реконструкцій. — К., 2014. — Вип. 2 (13). — С. 120—140.
- Гороховский Е.Л.* О группе фибул с выемчатой эмалью из Среднего Поднепровья // Новые памятники древней и средневековой художественной культуры. — К., 1982. — С. 115—151.
- Горюнов Е.А.* Ранние этапы истории славян Днепровского Левобережья. — Л., 1981.
- Горюнова В.М.* К вопросу об оловянных украшениях «антских» кладов // Археологические памятники эпохи железа Восточноевропейской лесостепи. — Воронеж, 1987. — С. 85—93.
- Горюнова В.М.* Новый клад антского времени из Среднего Поднепровья // Археологические вести. — 1992. — № 1. — С. 126—140.
- Горюнова В.М., Родинкова В.Е.* Раннеславянское поселение Великие Будки (Хутор) // Stratum plus. — 1999. — № 4. — С. 167—219.
- Готун І.А., Казимір О.М., Синиця Є.В., Непомящих В.Ю., Колосов Ю.Г., Шахрай Д.О., Лозниця Т.В., Квітницький М.В.* Дослідження поселення Козаків Яр у Ходосівці // АДУ 2013. — К., 2014. — С. 144—145.
- Дьяченко А.Г.* Технология изготовления предметов из Цепляевского клада раннеславянского времени // Использование методов естественных наук в археологии. — К., 1978. — С. 27—35.
- Засецкая И.П., Казанский М.М., Ахмедов И.Р., Минасян Р.С.* Морской Чулек. Погребения знати из Приазовья и их место в истории племен Северного Причерноморья в постгунскую эпоху. — СПб., 2007.
- Зиньковская И.В.* О находках раннесредневековых женских украшений в Верхнем Подонье // Дивногорский сборник. Труды музея-заповедника «Дивногорье». — Воронеж, 2012. — 3. — С. 151—153.
- Ильинская В.А.* Новые данные о памятниках I тысячелетия н. э. в днепровской левобережной лесостепи // Славяне и Древняя Русь. — М., 1968. — С. 55—61.
- Исланова И.В.* Городище Отмичи. — М., 2008. — (РСМ — 11).
- Исланова И.В.* Древности в верховьях Волги (ранний железный век и раннее средневековье). — М., 2012. — (РСМ — 14).
- Казанский М.М.* О балтах в лесной зоне России в эпоху Великого переселения народов // Археологические вести. — СПб., 1999 — 6. — С. 404—419.
- Казанский М.М.* О центрах власти у славян: днепровские клады VII века // Петербургский апокриф. Послание от Марка. — СПб.; Кишинев, 2011. — С. 509—526.
- Кашкин А.В., Родинкова В.Е.* Памятники суджанского региона эпохи Великого переселения народов // Верхнедонской археологический сборник. — Липецк, 2010. — 5. — С. 80—92.
- Коваленко В., Скороход В., Терещенко О.* Розвідкові дослідження на городищі Ялівщина в Чернігові // АДУ 2006—2007. — К., 2009. — С. 165—166.
- Козак Д.Н.* Стан та перспективи охорони і дослідження археологічної спадщини в Україні // Матеріали спільного засідання Головної ради Українського товариства охорони пам'яток історії та культури і вченої ради Інституту археології НАН України. — К., 2009.

- Комар А.В.* Перещепинский комплекс в контексте основных проблем истории и культуры кочевников Восточной Европы VII — начала VIII в. // Степи Европы в эпоху средневековья. — Донецк, 2006. — Т. 5. — С. 7—244, 413—432.
- Корзухина Г.Ф.* Предметы убора с выемчатыми эмальями V — первой половины VI в. н. э. в Среднем Поднепровье. — Л., 1978. — (САИ. — Е1—43).
- Корзухина Г.Ф.* Клады и случайные находки вещей круга «древностей антов» в Среднем Поднепровье // МАИЭТ. — 1996. — V. — С. 352—435, 586—705.
- Кракало І.В.* Антські старожитності із Градизька // АЛЛУ. — 2002. — № 1. — С. 85—86.
- Кулатова І.М., Супруненко О.Б.* Деякі знахідки з Поворскля та Поорілля // Старожитності Лівобережного Подніпров'я — 2013. — К.; Полтава, 2013. — С. 82—105.
- Кучера М.П.* Отчет о раскопках на древнерусском городище у хут. Миклашевского, Еремеевского с/с., Градижского р-на, Полтавской обл. в 1958—1959 гг. // НА ИА НАНУ. — 1959/1-г.
- Лінка Н.В.* Роботи експедиції «Великий Київ» за 1947 р. // АП УРСР. — К., 1952. — Т. III. — С. 39—53.
- Левада М.Е.* Пізній римський — ранній візантійський часи // Платар. Колекція предметів старовини родин Платонових і Тарут. Каталог. — К., 2004. — С. 190—215.
- Левада М.Е.* Сухоносівка // Terra Barbarica. Monumenta Archaeologica Barbarica, Series Gemina. — Łódź-Warszawa, 2010. — Т. II. — S. 557—594.
- Левада М.Е., Михайлова Е.Р.* Браслет из могильника Заветное (К вопросу о контактах населения Крыма с лесной зоной Восточной Европы в эпоху Великого переселения народов) // I Бахчисарайские научные чтения памяти Е.В. Веймарна. — Бахчисарай, 2012. — С. 39—41.
- Левченко Д.И.* Некоторые находки VI—VII вв. с территории Полтавщины // ПА3-1999 (до 1100-ліття м. Полтави за результатами археологічних досліджень). — Полтава, 1999. — С. 163—169.
- Левченко Д.І.* Знахідки VI—VII ст. з околиць Градизька в зібранні Полтавського краєзнавчого музею // АЛЛУ. — 2001. — № 1. — С. 26—28.
- Левченко Д.І.* Ранньосередньовічні поховання в урочищі «Топило» // АЛЛУ. — 2001а. — № 2. — С. 120—121.
- Мастыкова А.В.* Женский костюм Центрального и Западного Предкавказья в конце IV — середине VI в. н. э. — М., 2009.
- Мельниковська О.М., Симонович Е.О.* Розкопки в с. Комарівці на Посеймі // Археологія. — 1975. — Вип. 15. — С. 75—87.
- Михайлова Е.Р.* Новые исследования длинных курганов на Черемнецком озере // Древности Подвинья: исторический аспект. По материалам круглого стола, посвященного памяти А.М. Микляева (6—8 октября 1999 г.). — СПб., 2003. — С. 233—243.
- Михайлова Е.Р.* Браслеты с утолщенными концами в германских и восточноевропейских древностях // Скандинавские чтения 2012 года. Этнографические и культурно-исторические аспекты. — СПб., 2014. — С. 16—22.
- Моора Х.А.* Возникновение классового общества в Прибалтике (По данным археологии) // СА. — 1953. — Т. XVII. — С. 105—132.
- Мыц В.Л.* Позднеантичный могильник на южном склоне г. Чатырдаг // Население и культура Крыма в первые века н. э. — К., 1983. — С. 153—156.
- Мыц В.Л.* Могильник III—IV вв. н. э. на склоне Чатыр-Дага // Материалы к этнической истории Крыма. — К., 1987. — С. 144—164.
- Мыц В.Л., Лысенко А.В., Шукин М.Б., Шаров О.В.* Чатыр-Даг — некрополь римской эпохи в Крыму. — СПб., 2006.
- Обломский А.М.* Структура населения Лесостепного Поднепровья в VII в. н. э. // АЛЛУ. — 2007. — № 1—2. — С. 3—12.
- Обломский А.М.* О раннесредневековых славянских древностях в бассейне Дона // Stratum plus. — 2011. — № 5. — С. 51—60.
- Обломский А.М.* Материалы VI—VII вв. в лесостепном Подонье (некоторые итоги раскопок поселения Кривец-4) // Старожитності Лівобережного Подніпров'я — 2012. — К.; Полтава, 2012. — С. 51—59.
- Обломский А.М.* Памятники VI—VII вв. в Верхнем Подонье. Направления колонизации территории // Славяне восточной Европы накануне образования Древнерусского государства. — СПб., 2012а. — С. 125—129.
- Обломский А.М.* Раннеславянские памятники Верхнего Подонья. Предварительные итоги исследования // Тамбовские древности: Археология Окско-Донской равнины. — Тамбов, 2012б. — 3. — С. 172—229.
- Обломский А.М., Радюш О.А.* Вещевой комплекс // Памятники киевской культуры в лесостепной зоне России (III — начало V в. н. э.). — М., 2007. — С. 27—39. — (РСМ — 10).
- Обломский А.М., Терпиловский Р.В.* Славянское поселение и кочевнический могильник V—VIII вв. // АЛЛУ. — 2001. — № 1. — С. 5—16.
- Овчинников Е.В., Погорілець О.Г., Панікарський А.В.* Дослідження на пам'ятках в околиці Меджибожа // АДУ — 2010. — К.; Полтава, 2011. — С. 251—252.

- Петраускас О.В., Шишкин Р.Г., Абашина Н.С.* Новые исследования раннеславянского поселения Обухов-2 в 2007 г. // *Stratum plus*. — 2011. — № 5. — С. 61—88.
- Плавинский Н.А.* К вопросу о культуре псковских длинных курганов в Браславском Поозерье // *Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпохи римских влияний и Великого переселения народов*. — Тула, 2010. — Часть 1. — С. 239—255.
- Приходнюк О.М.* Археологічні пам'ятки Середнього Подніпров'я VI—IX ст. н. е. — К., 1980.
- Приходнюк О.М.* Новые данные о пеньковской культуре // *Раннеславянский мир. Материалы и исследования*. — М., 1990. — С. 75—108. — (РСМ. — 1).
- Приходнюк О.М.* Пеньковская культура: культурно-хронологический аспект исследования. — Воронеж, 1998.
- Приходнюк О.М.* Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н. е.). — Чернівці, 2001.
- Приходнюк О.М.* Пастирське городище. — К.; Чернівці, 2005.
- Приходнюк О.М., Шовкопляс А.М., Ольговская С.Я., Струина Т.А.* Мартыновский клад // *МАИЭТ*. — 1991. — II. — С. 72—92.
- Приходнюк О.М., Падин В.А., Тихонов Н.Г.* Трубчевский клад антского времени // *Материалы I тыс. н. э. по археологии и истории Украины и Венгрии*. — К., 1996. — С. 79—102.
- Приходнюк О.М., Хардаев В.М.* Харивский клад // *Archaeoslavica*. — 1998. — № 3. — С. 243—282.
- Радюш О.А.* Исследования поселения III—IV вв. н. э. у пос. им. Карла Либкнехта (Пены) в Курском Посеймье // *Germania—Sarmatia II: сб. науч. ст. по археологии народов Центр. и Восточной Европы, посвящ. памяти М.Б. Шукина*. — Калининград, 2010. — С. 178—213.
- Рафалович И.А.* Данчены. Могильник черняховской культуры III—IV вв. н. э. — Кишинев, 1986.
- Родинкова В.Е.* Раннесредневековые памятники Среднего Поднепровья и Днепровского Левобережья с датированными находками // *Гавритухин И.О., Обломский А.М. Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст*. — М., 1996. — С. 155—162. — (РСМ. — 3).
- Родинкова В.Е.* Культурные связи населения Среднего Поднепровья в VII в. (по материалам женского убора). Дисс. канд. ист. наук. — М., 2003. // *Научный архив Института археологии РАН*.
- Родинкова В.Е.* Раннесредневековый женский убор Поднепровья: традиции и влияния // *Труды II (XVIII) Всероссийского археологического съезда в Суздале*. — М., 2008. — Т. II. — С. 280—285.
- Родинкова В.Е.* Куриловский клад раннесредневекового времени // *РА*. — 2010. — № 4. — С. 78—87.
- Родинкова В.Е.* Пальчатые фибулы из Южного Побужья // *Актуальные проблемы археологии Восточной Европы I тысячелетия н. э. Проблемы и материалы*. — М., 2010а. — С. 261—276. — (РСМ. — 13).
- Родинкова В.Е.* Новая находка византийского серебряного сосуда с клеймом в Восточной Европе // *РА*. — 2012. — № 4. — С. 151—158.
- Родинкова В.Е.* Клады «древностей антов» и археологическая ситуация между Сеймом и Пслом в конце эпохи Великого переселения народов // *Славяне восточной Европы накануне образования Древнерусского государства*. — СПб., 2012а. — С. 193—197.
- Родинкова В.Е., Седин А.А.* Браслеты Никодимовского городища // *Восточная Европа в Средневековье: К 80-летию Валентина Васильевича Седова*. — М., 2004. — С. 234—246.
- Розенфельд И.Г.* Древности западной части Волго-Окского междуречья в VI—IX вв. — М., 1982.
- Седова М.В.* Ювелирные изделия древнего Новгорода (X—XV вв.). — М., 1981.
- Сидоренко О.В.* Знахідка фібули третьої чверті I тис. н. е. з с. В'язівка у Посуллі // *Старожитності Лівобережного Подніпров'я*. — К.; Полтава, 2010. — С. 58—59.
- Сидоренко О.В., Володарець-Урбанович Я.В.* Знахідки I тис. н. е. з околиць Засулля під Лубнами // *Старожитності Лівобережного Подніпров'я* — 2012. — К.; Полтава, 2012. — С. 111—115.
- Скворцов К.Н.* Могильник Митино V—XIV вв. (Калининградская область). Материалы исследования 2008 г. — М., 2010. — Ч. 1. — (Материалы охранных археологических исследований; Т. 15).
- Скворцов К.Н.* Могильник Митино V—XIV вв. (Калининградская область). Материалы исследования 2008 г. — М., 2010а. — Ч. 2. — (Материалы охранных археологических исследований; Т. 15).
- Соколова Л.М., Супруненко О.Б.* Деякі археологічні знахідки з території Полтавщини (з нових надходжень до фондів ЦОДПА) // *АЛЛУ*. — 1997. — № 1—2. — С. 90—94.
- Стоянова А.А.* Аксессуары женского костюма II — первой половины III в. н. э. из могильника Нейзац // *Исследования могильника Нейзац*. — Симферополь, 2011. — С. 115—151.
- Супруненко О.* Археологічні спостереження за днопоглибленням у заплаві р. Сула напроти Лубен // *Полтавський краєзнавчий музей: Збірник наукових статей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток*. — Полтава, 2012. — VII. — С. 131—184.
- Супруненко О.Б.* Звіт про науково-рятивні археологічні дослідження курганів поблизу с. Солонці Дмитрівської сільської ради м. Комсомольськ Полтавської обл. навесні 2013 р. // *НА ЦОДПА*. — 2013/720.

- Супруненко О.Б., Кулатова І.М. Знахідка кола виімчастих емалей з Поорілля // АДУ 2010. — К.; Полтава, 2011. — С. 326—327.
- Супруненко О.Б., Мироненко К.М., Лямкін В.В., Сидоренко О.В. Розвідка в пониззях Кобелячка і Псла // АЛЛУ. — 2008. — № 1—2. — С. 89—93.
- Супруненко О.Б., Тітков О.В. Кілька нових знахідок з округи Більського городища // Феномен Більського городища: дослідження, збереження та популяризація найбільшої в Європі пам'ятки раннього залізного віку. — Полтава, 2012. — С. 109—113.
- Супруненко О.Б., Шерстюк В.В. Кургани Нижнього Припсілля. — К., 2011.
- Терпиловский Р.В. Ранние славяне Подесенья III—V вв. — К., 1984.
- Филипчук М.А. Попередні результати дослідження культового місця слов'янського часу на території Плісеського археологічного комплексу в 2009 р. // Вісник Інституту археології. — 2010. — 5. — С. 135—169.
- Флеров В.С. Аланы Центрального Предкавказья V—VIII веков: обряд обезвреживания погребенных. — М., 2000. — (Труды Клин-Ярской экспедиции; Вып. I).
- Хайрединова Э.А. Женский костюм с орлиноголовыми пряжками второй половины VI—VII вв. по материалам могильника у с. Лучистое // Византия и Крым. — Симферополь, 1997. — С. 87—89.
- Хайрединова Э.А. Женский костюм с большими пряжками с христианской символикой из Юго-Западного Крыма // Херсонесский Сборник. — Севастополь, 1999. — X. — С. 334—348.
- Хайрединова Э.А. Костюм варваров V века по материалам могильника у села Лучистое в Крыму // Сто лет черняховской культуре. — К., 1999а. — С. 203—230.
- Хайрединова Э.А. Женский костюм варваров Юго-Западного Крыма в VI—VII вв. (по материалам могильника у с. Лучистое) // Алушта и алуштинский регион с древних времен до наших дней. — К., 2002. — С. 34—47.
- Хайрединова Э.А. Женский костюм варваров Юго-Западного Крыма в V — первой половине VI вв. // МАИЭТ. — 2002а. — IX. — С. 53—118.
- Шерстюк В.В. Дослідження різночасового поселення Глинськ 4 у Середньому Поворсклі // АЛЛУ. — 2007. — № 1—2. — С. 13—31.
- Шмидт Е.А. Верхнее Поднепровье и Подвинье в III—VII вв. н. э. Тушемлинская культура. — Смоленск, 2003.
- Шрамко Б.А. Ранньосередньовічне поселення в Більську // Археологія. — 1980. — 35. — С. 74—79.
- Щеглова О.А. О двух группах «древностей антов» в Среднем Поднепровье // Материалы и исследования по археологии Днепровского Левобережья. — Курск, 1990. — С. 162—204.
- Щеглова О.А. Женский убор из кладов «древностей антов»: готское влияние или готское наследие? // Stratum Plus. — 1999. — № 5. — С. 287—312.
- Щеглова О.А. Новые находки «древностей антов» на Брянщине // Деснинские древности. — Брянск, 2008. — С. 104—114.
- Щеглова О.А. Маленький комплекс пастырского типа из окрестностей села Уланов (Суджанский район Курской области) // Славяне Восточной Европы накануне образования Древнерусского государства. Мат-лы междунар. конф., посвящ. 110-летию со дня рождения И.И. Ляпушкина (1902—1968) 3—5 декабря 2012 г. Санкт-Петербург. — СПб., 2012. — С. 201—205.
- Cigliş J. Some Notes on the Chronology of Latgallian and Selonian Artefacts in the Middle Iron Age // Archaeologia Lituana. — 2001. — № 2. — P. 48—64.

Надійшла 03.03.2015

Я.В. Володарец-Урбанович

БРАСЛЕТЫ V — ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ VIII вв. ИЗ ПОЛТАВЩИНЫ: НОВЫЕ НАХОДКИ

Украшения V—VIII вв. часто находили на территории Среднего и Левобережного Поднепровья. В последнее время систематические археологические исследования раннеславянских памятников фактически не проводились. Тем не менее при проведении археологических разведок за последние годы на территории Полтавской обл. было выявлено небольшое количество украшений V — начала VIII вв. Среди них находки браслетов из Шедиево (2 экз.), Базалук и Солонцов. Именно их анализу и посвящена данная статья.

Из двух находок фрагментов браслетов, выявленных в Шедиево, один (с расширенными орнаментированными концами) принадлежит к Родинкова/тип II и подтипу орнаментированных. Аналогии происходят из кладов первой хронологической группы по О.А. Щегловой, а также с памятников пеньковской, колочинской и пражской культур.

Определить к какому типу принадлежит второй фрагмент браслета с подтрапещиевидным концом сложно. Либо Родинкова/тип V (браслеты с расширенными концами, которые имеют четырехугольную форму) подтип 2 (с утолщенными в сравнении с основной частью концами, украшенными параллельными, перекрестными и зигзагообразными гравированными линиями) или подтип 3 (с утолщенными концами, которые в разрезе приближа-

ются к квадрату), либо тип Родинкова/VII (с нечетко оформленными концами, которые имеют в разрезе аморфную форму). Аналогии происходят из кладов первой хронологической группы по О.А. Щегловой (хотя известны и в кладах второй группы), а также с памятников пеньковской и колочинской культур.

Браслет из Базалук, изготовленный из проволоки, имеет очень широкий круг аналогий как территориальных, так и хронологических.

Браслет из Солонцов с массивным утолщенным сплюснутым концом принадлежит к Родинкова/тип V, подтип 1 или подтип 2. Аналогии происходят из кладов первой хронологической группы и памятников пеньковской и колочинской культур.

Место и роль браслетов в уборе раннесредневековых славян сложно оценить. По аналогиям из Крыма, Данчен и Мохнача известно, что они составляли элемент женского убора. Тем не менее, по материалам балтских и финно-угорских культур, они известны и в мужских погребениях.

Почти все украшения, выявленные в последние годы на территории Полтавщины, находят аналогии среди украшений круга «древностей антов» — в основном первой хронологической группы по О.А. Щегловой. Они должны занять свое место среди синхронных древностей. В частности, новые пункты выявлены в середине полукруга, которые образуют клады первой и второй хронологической группы. Эти находки выявлены в тех микро-регионах, где уже были выявлены украшения VI—VIII вв.

Выпадение кладов приходится на период второй — третьей четверти VII в. А формирование самого убора происходит раньше (конец VI — начало VII вв.). Следовательно, и датировка большинства этих находок не выходит за эти рамки.

Ya.V. Volodarets-Urbanovych

BRACELETS OF THE PERIOD FROM THE 5th TO THE FIRST HALF OF THE 8th CENTURIES FROM POLTAVA REGION: NEW FINDS

Adornments of the period from the 5th to the 8th centuries were often found on the territory of the Dnipro River middle and left bank regions. In fact, Early Slavonic sites were not systematically studied recently. Nevertheless, during the archaeological prospecting, at the territory of Poltava Oblast in recent years, several adornments dated from the 5th to the beginning of the 8th centuries were found. Among them are the bracelets findings from Shediyeve (2 items), Bazaluky, and Solontsi. Their analysis is provided in the article.

One of two findings of bracelets fragments discovered in Shediyeve has widened ornamented endings and belongs to Rodinkova/type II, subtype of ornamented bracelets. Its analogies come from the hoards of the first chronological group, according to O.A. Shcheglova, as well as from the sites of Penkivka, Kolochyn, and Prague cultures.

It is difficult to determine to which type the second bracelet fragment with trapezium-shaped ending belongs: either to Rodinkova/type V (bracelets with widened endings having quadrangular shape) subtype 2 (with thickened endings comparing to the main part and decorated with parallel crossed, and zigzag engraved lines) or subtype 3 with thickened endings which profile is close to the square), or to the type Rodinkova/VII (with unclearly shaped endings with amorphous profile shape). The analogies come from the hoards of the first chronological group, according to O.A. Shcheglova, although they are known in the hoards of the second group, as well as from the sites of Penkivka and Kolochyn cultures.

A bracelet from Bazaluky is made of wire and has a very wide circle of analogies both by the territory, and by the chronology.

A bracelet from Solontsi with massive thickened and flattened ending belongs to Rodnikova/type V, subtype 1 or 2. Its analogies come from the hoards of the first chronological group and from the sites of Penkivka and Kolochyn cultures.

The place and role of bracelets in the Early Mediaeval Slavs' costume is difficult to overvalue. According to the analogies from the Crimea, Danceni, and Mokhnach, it is known that they were the elements of the women's dress. Nevertheless, based on the materials of Baltic and Finno-Ugric cultures, they are known in the men's burials.

Almost all the decorations discovered on the territory of Poltava region in recent years find their analogies among the decorations of «the Ants' antiquities» circle, mainly in the first chronological group, according to O.A. Shcheglova. They have to join the synchronous antiquities. For instance, the new points are found in the middle of semicircle created by the hoards of the first and the second chronological groups. These findings are discovered in those micro regions where the decorations from the 6th to the 8th centuries are already known.

The hoards are dated by the period of the second and third quarters of the 7th century, while the very dress was formed earlier (from the end of the 6th to the beginning of the 7th centuries). Consequently, the dating of the most of these finds does not exceed these frames.